

**ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО РЕЦЕНЗЕНТА  
НА ДИСЕРТАЦІЮ Є.О. НЕСТЄРОВОЇ  
НА ТЕМУ:**

**«ПРОФЕСІЙНИЙ ЖИВОПИС В МИСТЕЦЬКИХ ШКОЛАХ  
ХАРКОВА 1950 – 1970-х РОКІВ: ОСОБЛИВОСТІ  
ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ»,**

**представленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)  
за спеціальністю 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,  
реставрація») галузі знань 02 – Культура і мистецтво**

**Актуальність дисертаційного дослідження.** Тема дисертації є безумовно актуальною, бо в умовах сьогоденного воєнного стану в Україні через агресію Російської Федерації, що 24.02.2022 напала на незалежну Україну, необхідно зберегти кращі традиції мистецьких шкіл, які є підґрунтям фахової підготовки нових кадрів у даній галузі. Як зрозуміло з поставлених в дослідженні мети і завдань, під професійним живописом авторка обґрунтовано розуміє передусім творчий доробок в станковому живописі художників-викладачів укупі з навчальним живописом студентів мистецьких шкіл Харкова (Харківський художній інститут, Харківський художньо-промисловий інститут, Харківське художнє училище).

Не випадково Є. Нестєрова обирає період 1950 – 1970-х років. Саме в цей час вирішувалась доля вищої мистецької школи в Харкові – бути чи не бути художньому закладу в місті. Виш вистояв попри сталінські репресії, що практично знищили педагогічний склад Харківського художнього інституту в 1930-х роках, попри лиха німецько-радянської війни. У післявоєнний період проходила його реорганізація в Харківський художньо-промисловий інститут (1960–70-і роки), зароджувалася дизайнерська освіта, в яку впліталися кращі традиції авангардних пошуків 1920–30-х років. Однак, на наш погляд, слід було б пояснити, чому авторка зосереджує увагу на вищій мистецькій освіті, приділяючи замало уваги Харківському художньому училищу.

**Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами.** Дослідження проведене в рамках реалізації наукових тем кафедри теорії і історії мистецтв ХДАДМ «Сучасні проблеми українського мистецтвознавства в контексті європейських студій» (державний реєстраційний № 0117U001521), «Історико-теоретичні аспекти українського мистецтва доби постмодернізму: універсальне й специфічне (Протокол № 12 від 22.02.2022).

**Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій.**

Дисертаційне дослідження Євгенії Нестерової є завершеною науковою працею, виконаною відповідно до встановлених вимог.

Після ознайомлення зі змістом дисертаційного дослідження можна констатувати, що сформовані авторкою наукові положення, висновки і рекомендації є обґрунтованими. У вступі зрозуміло визначена мета, об'єкт, предмет, які відповідають заявленій темі дослідження та науково-методичним вимогам. Дисертаційна праця «Професійний живопис в мистецьких школах Харкова 1950 – 1970-х років: особливості формування та розвитку» має структуровану побудову розділів та підрозділів, які розкривають концепцію викладання дисципліни і акцентує увагу на фахівцях, які працювали у виші у зазначений час. Авторкою наведено влучний ілюстративний матеріал, завдяки якому можливо реконструювати освітній процес 1950 – 1970-х років у ХДХІ та ХХПІ.

Висновки дослідження є логічними щодо заявленої теми, змісту і опрацьованих розділів. В подальшому системне і послідовне вивчення зазначеної проблеми сприятиме розширенню пошуків та аналізу даної джерельної та матеріальної бази.

**Структура і зміст дисертаційної роботи.** Структура роботи, що складається з трьох розділів, досить логічно побудована, хоча в подальшому добре було б розширити 2-й розділ. В дисертації, на наш погляд, досить чітко сформульовані

об'єкт і предмет дослідження, також чітко прописаний ВСТУП. Дисертація Нестерової Є.О. «Професійний живопис в мистецьких школах Харкова 1950 – 1970-х років: особливості формування та розвитку» відповідає вимогам, які пред'являються до оформлення дисертацій, зокрема Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 із змінами, внесеними з Наказом МОН № 759 від 31.05.2019 р.

В дисертації, на наш погляд, досить ґрунтований аналіз літературних джерел (260 позицій), хоча в його списку двічі повторюється назва монографії О. Роготченка «Соціалістичний реалізм і тоталітаризм» (№ 75 і № 78). У роботі проведений критичний аналіз літератури за темою дослідження, що дозволяє обґрунтовано висвітлити основні тези дисертації.

У другому і третьому розділі дослідження авторка крок за кроком розглядає особливості формування і розвитку мистецьких шкіл Харкова і, перш за все, Харківського художнього інституту та процес його переформування у Харківський художньо-промисловий інститут. Проаналізувавши виявлені в архівних фондах живописні твори, виконані в певних мистецьких жанрах, як-от: натюрморт і портрет, авторка виокремлює роль літньої практики. Дисертанткою встановлено, що пленерна практика проводилась зокрема у Софійському парку в Умані, в Шевченківському Гаї у Львові. Ознайомлення з пам'ятками архітектури стародавньої української культури сприяли формуванню світогляду молодих художників, у розширенні їхніх знань з української історії, українського мистецтва в його регіональних проявах. Важливим є й той факт, що деякі мистецькі пам'ятки, зображені тодішніми харківськими студентами-художниками, не вціліли або зазнали пошкоджень. Авторка виїжджала до Львова, щоб зробити атрибуцію зображених пам'яток, про що свідчить альбом ілюстрацій.

Авторка дисертації в результаті проведеного аналізу вповні обґрунтовано доводить, що в період 1950–70-х років, тобто за часів повоєнного відновлення і реорганізації харківського мистецького вишу, а також і художнього училища, – попри сталінські репресії, що тривали до смерті радянського диктатора у 1953 році, і руйнівної «жданівщини», харківська мистецька школа не лише вистояла, а

й зуміла зберегти кращі традиції, що склалися протягом багаторічного формування видатного художнього осередку.

Абсолютно вірно дослідниця Євгенія Нестерова підкреслює особливу роль у розвитку професійного рівня навчання представника «українського авангарду» Бориса Косарева, який не тільки зберіг життя і свободу за часів сталінського режиму, а ще й став лауреатом державної премії під час перебування і викладання у Львівському інституті декоративно-прикладного мистецтва. Отримавши таке визнання, видатний український майстер повернувся до Харківського художнього інституту, до рідного міста. Не можна не погодитись з дослідницею, коли вона відзначає особливу роль Косарева у викладанні живопису в майстерні театрального декоративного мистецтва, з якої вийшла низка визначних майстрів цієї галузі, а пізніше – у викладанні на відділенні «Інтер'єр і обладнання», де одним з учнів був нинішній Президент Національної академії мистецтв України, академік Віктор Сидоренко.

Окремо слід зупинитись на аналізі навчальних робіт з живопису студентів вже реорганізованого Харківського художньо-промислового інституту, коли в учбовому процесі на цей предмет відводилась достатня кількість годин. Авторка підкреслює наслідки такої ґрунтовної підготовки з живопису, що продемонстрували випускники 1970-х років (спеціалізація промисловий дизайн), коли в 1990-і створили новаторське художнє угруповання «Буриме» і яскраво й самобутньо відзначились в сучасному мистецтві, поєднавши живопис з принципами проектної культури. Зважаючи на цей досвід, авторка звертає увагу на викладання живопису і кольорознавства в сучасних умовах, коли різко скоротились години на ці предмети.

**Дотримання норм академічної доброчесності.** За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушень академічної доброчесності. Дисертантка дотримувалась академічної доброчесності та норм законодавства про авторське право, порушень яких, як і академічного плагіату, не

виявлено. У дисертації наявні посилання на відповідні джерела, зазначені у списку використаних джерел.

### **Наукова новизна отриманих результатів.**

Наукова новизна полягає у висвітленні дисертанткою великої кількості архівних матеріалів, як фактологічних, так і ілюстративних, що вводяться до наукового обігу вперше. Особливості формування та розвитку харківської художньої школи були комплексно досліджено авторкою, з висвітленням раніше не оприлюднених рукописних документів, які доповнюють картину навчального процесу у виші. Також Євгенією Нестеровою були проаналізовані і введені до наукового обігу вперше 178 живописних полотен, деякі з них були вперше атрибутовані, уточнені імена виконавців, їх подальший життєвий і творчий шлях.

Розкриті особливості викладання натюрморту, портрету, фігурних композицій, а також пейзажних етюдів. Виявлено, що етюди і фігуративні композиції виконувались у приміщеннях харківських заводів і колгоспів, забудов середмістя, паркових ландшафтах та ін. Важливим здобутком роботи є оприлюднені імена студентів, які навчалися у сценографа-авангардиста Бориса Косарева у зазначений період. Його вихованці стали талановитими художниками, визначними діячами України. З-поміж них Володимир Грицюк, Григорій Батій, Марат Парахненко, Олександр Мамонтов, Володимир Кравець, Валентина Хараборина, Юрій Александрочкін, Поліна Оснайчук, Микола Хахін, Юрій Старостенко, Микола Кужелев.

### **Повнота викладання основних наукових положень, висновків та рекомендацій дисертації в опублікованих працях.**

Основні результати дисертаційного дослідження були викладені у 13-ти науковій публікації; з-поміж них 3 статті, які відповідають вимогам МОН України з присвоєнням категорії «Б», щодо публікацій здобувачки ступеня доктора філософії, 2 – у науковому виданні країни ЄС, 8 – у збірниках матеріалів і тез наукових конференцій (6 – на міжнародних наукових конференціях). Наукові

публікації відповідають вимогам п. 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року.

### **Дискусійні моменти, зауваження та рекомендації до роботи.**

1. Викладацькій діяльності Б. Косарева – відомого харківського авангардиста і театрального художника – в дослідженні приділена особлива увага. Авторкою наголошено на заснуванні ним у ХХІІ «студії з темперного живопису» (с.61). Втім, дослідницький матеріал про його роботу, навчальні програми, педагогічні прийоми художника розпорошені в тексті у розділах 2 і 3. Логічним кроком здобувачки було б викласти його в окремому підрозділі чи додатку.

2. Як на нашу думку, дискусійною є рубрикація третього розділу «Жанрова структура у викладанні живопису в мистецьких школах Харкова в 1950 – 1970 рр.», де авторка окрім жанрової морфології академічного живопису піднімає питання техніки, пластичних й стильових особливостей творів.

3. На майбутнє хотілось би звернути увагу Євгенії Нестерової на тому, що в навчанні портретному жанру важливу роль відіграє і зображення руки, що є непростим завданням, і, судячи з представленого в додатку альбомі ілюстрацій, студенти харківської мистецької школи досить успішно з цим завданням справлялись.

4. В тексті дисертації зустрічаються стилістичні недоліки і технічні описки.

Зазначені зауваження не завадили загальному позитивному сприйняттю представленого наукового дослідження та мають характер рекомендацій. Представлена дисертаційна робота є завершеною, сформульовані у ній положення, результати та висновки становлять наукову й практичну цінність.

**Загальні висновки та оцінка дисертації.** Представлене на рецензію дисертаційне дослідження «Професійний живопис в мистецьких школах Харкова 1950 – 1970-х років: особливості формування та розвитку» є завершеною, самостійною роботою на правах рукопису, що виконане на належному теоретичному рівні. За актуальністю, ступенем новизни, науковим рівнем і практичною значущістю, а також змістом та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації». Її структура та обсяг відповідають вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п. 29 Постанови Кабінету Міністрів України № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23.03.2016 р. зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 283 від 03.04.2019 р. та № 502 від 19.05.2023 року, а також «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 року. Відтак, його авторка, Євгенія Олександрівна Нестерова, заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», галузі знань 02 «Культура і мистецтво».

Офіційний рецензент:

Доктор мистецтвознавства, доцент,

завідувач кафедри візуальних

практик ХДАДМ

Тетяна ПАВЛОВА

